

BOKANMELDELSE—UWE KRÜGERS *MAINSTREAM* (2016)

Holger Pötzsch (UiT Norges arktiske universitet)

Uwe Krüger. *Mainstream: Warum wir den Medien nicht mehr trauen*. ISBN-13: 978-3-406-68851-5. München: C. H. Beck, mars 2016. Paperback; 174 sider; UVP [veiledende pris]: €14,95.¹

I et velkjent innslag av det tyske satireprogrammet *Die Anstalt* (episode 3; ZDF, 29. april 2014)² viser kabarettistene Max Uthoff og Claus von Wagner frem et tett nettverk som forbinder ledende tyske publisister og journalister med sentrale transatlantiske lobbyorganisasjoner og tankesmier. I en påtatt naiv stil opplyses publikum om tette forgreininger som blant annet fører til grove unnlaterelser i rapporteringen og skjevheter i fremstillingen av viktige saker. I en lengre replikkveksling vises det til et konkret eksempel hvor de samme journalistene som deltok i utarbeidelsen av utenrikspolitiske strategier i etterkant var ansvarlige for positive omtaler av disse strategiene i sine respektive aviser og TV-stasjoner. På Uthoffs spørsmål om ikke dette konstituerer klare interessekonflikter, svarer von Wagner lakonisk at en slik fortolkning hadde forutsatt forskjellige interesser til å begynne med.

Innslaget i *Die Anstalt* synliggjør en av kjernefaktorene i en økende tillitskrise mellom ledende tyske medier og offentligheten som har utviklet seg over de siste årene. Bidragets innhold er ikke oppspinn, men baserer seg i sin helhet på en rekke kritiske nettverksstudier Uwe Krüger (2013) har gjennomført som viser hvor tett sammensveiset journalister er med politiske og økonomiske eliter, og hvor lite deres mediale dekning av viktige begivenheter og utfordringer avviker fra et hegemonisk eliteperspektiv med røtter i politikk og næringsliv.³ Krüger setter dermed en rekke kritiske spørsmålsteget bak den ofte ureflekterte antagelsen om sentrale massemedier som en fjerde statsmakt med stor betydning for en demokratisk offentlighet.

Krügers første bok fra 2013 skapte en til dels opphetet debatt i tyske medier og akademiske kretser. I store tyske aviser som *Frankfurter Allgemeine Zeitung* og *Süddeutsche Zeitung* ble det blant annet påpekt at selv om tette forgreininger mellom beslutningstagere og journalister skulle være et faktum, kan man ikke uten videre anta at medlemskap i slike nettverk direkte forårsaker politisk slagside i rapporteringen (se, for eksempel, Holzer 2013). Den kanskje skarpeste kritikken fra akademiske kretser sto kommunikasjonsforskeren Christoph Neuberger (2014) fra München for. Han hevdet blant annet at Krügers forskning bar preg av store mangler med hensyn til metode, kildevalg og problemformulering, og kritiserte boka for manglende vitenskapelig nøytralitet. I et motsvar har Krüger (2014) tilbakevist Neubergers kritikk. Også det ovennevnte innslaget i *Die Anstalt* skapte bølger. En av redaktørene som ble nevnt i

¹ Denne anmeldelsen er basert på bokas første utgave fra mars 2016. Den andre, reviderte og oppdaterte utgaven kom i august 2016.

² Et opptak av innslaget er tilgjengelig på *YouTube*: <https://www.youtube.com/watch?v=SASZZBnwePM>. For hele episoden, se: <https://www.claus-von-wagner.de/tv/anstalt/20140429-europaeische-union> [22. desember 2018].

³ For en engelsk oppsummering av forskningen, se Krüger 2015.

sendingen, Josef Joffe fra *Die Zeit*, prøvde å stoppe kringkastingen med juridiske midler. Først i januar 2017 avgjorde den høyeste tyske domstolen at programmet igjen kan legges ut i ZDF sitt mediatek.⁴

I sin nye bok *Mainstream: Warum wir den Medien nicht mehr trauen* (2016) oppdaterer Krüger sin forskning delvis med utgangspunkt i kritikken som har blitt fremmet mot den, og utvider perspektivet til å omfatte andre enn rent nettverksrelaterte fenomener. Samtidig retter denne boken seg til et breiere publikum, noe som fører til en lettere tilgjengelig stil som gjør verket lesbart også for personer som ikke har tysk som morsmål. Akkurat som Krügers første monografi (2013) er også den nye boka mye omdiskutert i tyske medier og offentlighet og har også fått noe oppmerksomhet i Norge (se, for eksempel, Malling 2017).

Gjennom bokas til sammen 8 kapitler følger Krüger stort sett samme stil og logikk. Han åpner med å referere oppsiktsvekkende unnlater og skjevheter i mainstream-rapporteringen av sentrale saker som Ukrainakrisen, bankkollapsen, gjeldsproblematikken, TTIP-forhandlingene, tyske krigsdeltagelser og flyktningkrisen for så å rette søkelyset mot en rekke faktorer som kan forklare slik ubalansert mediedekning. Disse faktorene blir knyttet til en rekke fagbegreper som kort introduseres for leseren; dog mangler boka dessverre en kobling til Herman og Chomskys (2002 [1988]) propagandamodell selv om den spiller en viktig rolle i Krügers tidligere forskning.

Allerede undertittelen i Krügers bok er program. *Warum wir den Medien nicht mehr trauen* kan oversettes med *Hvorfor vi ikke lenger stoler på mediene*. Med det strategisk plasserte personlige pronomenet «vi» etablerer Krüger sin tilhørighet blant folk flest og signaliserer en viss avstand til mainstreamdiskursen han vil kritisere på vegne av «oss alle».

I kapittel 1 viser Krüger til Ukrainakrisen som en skjellsettende hendelse. Han viser til en rekke faktiske forhold som ikke ble fanget opp av tyske mainstreammedier før han henter frem etablerte stemmer som i etterkant bekreftet (og beklaget) den feilaktige dekningen (deriblant en rekke sentrale publisister, journalister og en tidligere tysk utenriksminister). Ifølge Krüger er Ukrainakrisen emblematiske for en tillitskrise mellom etablerte medier og tyskere flest—en påstand han kommer jevnlig tilbake til gjennom resten av boka.

I kapittel 2 etablerer Krüger begrepet mainstreammedier og avgrenser det fra relaterte konsepter som ensretting («Gleichschaltung») og systemmedier («Systemmedien») og distingverer det fra det historisk belastete ordet løgnpresse («Lügenpresse»). Han argumenterer for at begrepet mainstream muliggjør en nøktern, ikke-polemisk og ikke-nedssettende tilnærming til de reelle mekanismene som skaper en overraskende høy grad av konformitet i mediedekningen i pluralistiske og demokratiske samfunn som det tyske. Krüger viser til en voksende kløft mellom offentlig og offentliggjort mening («öffentliche und veröffentlichte Meinung») som sentral faktor i tillitskrisen mellom medieprodusenter og resipienter. Nettopp dette fokuset gjør boka også relevant for andre enn bare tyske lesere.

På bakgrunn av sin begrepsavklaring vender Krüger i kapittel 3 søkelyset mot journalistiske praksiser og ser på prosesser av «mainstreaming» i lys av teknologiske og økonomiske mekanismer. Krüger viser hvordan nye teknologier førte til synkende

---

⁴ For mer informasjon om programmet, se Krüger 2019.

inntekter og trangere økonomiske rammer for store mediehus, en trend som har ført til endrede rammebetingelser for journalistisk arbeid. Han refererer til en rekke studier som viser at tiden avisredaksjoner bruker på undersøkende journalistikk er blitt sterkt redusert på grunn av nedbemanning og aktualitetspress, og at arbeidsforholdene til journalister er blitt prekære, noe som fører til redusert evne til å utfordre arbeidsgivere eller viktige beslutningstagere. I tillegg påviser Krüger en økende innflytelse av PR-bransjen, lobbyister og politiske rådgivere som ofte leverer ferdigskrevne saker som journalister har lite tid til å kritisk bedømme. Især studier han siterer som peker mot paralleller mellom interessene til store annonsører og innholdet i ukemagasinene *Spiegel* og *Focus* kan karakteriseres som oppsiktsvekkende (Hagen/Fläming/In der Au 2014).

På bakgrunn av Bennetts (1990) begrep indeksering («indexing») kritiserer Krüger i Kapittel 4 at viktige tyske mainstreammedier ser ut til å begrense sin dekning til en gjengivelse av de posisjonene som til enhver tid dominerer sentrale politiske partier og samfunnsinstitusjoner. I utenrikspolitiske saker identifiserer Krüger i tillegg en form for «power indexing» (2016: 61) som reduserer journalistenes aktiviteter ytterligere til en ukritisk viderefremføring av regjeringsposisjoner. Han siterer studier som har analysert tysk mainstreamrapportering om Kosovokrigen, innføringen av euroen, krisa i Hellas og invasjonen av Irak.

Kapittel 5, 6 og 7 undersøker elitemiljøene de mest innflytelsesrike journalistene beveger seg i, og viser til utelukkelses- og rekrutteringsmekanismene som sikrer stadig tilfang av likesinnete nykommere og som effektivt marginaliserer avvikende og kritiske stemmer. Disse kapitlene sammenfatter Krügers (2013; 2015) tidligere forskning om elitenettverkene i tysk presse og politikk, og oppdaterer den med henvisning til aktuelle caser som Ukrainakonflikten, innvandringsdebatten og fremveksten av den fremmedfiendtlige bevegelsen Pegida og høyrepopulistiske partier som AfD i Tyskland.

I kapittel 5 introduserer Krüger Bourdieus begrep «habitus» for å forklare de ofte usynlige og implisitte sosialisering- og tilpasningsprosesser bak dannelsen av mainstreamtenkning og -rapportering, mens kapittel 6 gir en sammenfatning av forfatterens nettverksanalyser som viser tette forgreininger som knytter sammen sjefredaktører, ressortsjefer og nyhetsankere med elitære stiftelser, konferanser, tankesmier og lobbyorganisasjoner. Krüger bruker begrepet «embedding» for å karakterisere disse nære relasjonene og deres diskursive og politiske effekter. Især poenget om at statuttene til tyske *Bild-Zeitung* forplikter alle sine medarbeidere til å aktivt støtte opp under det transatlantiske partnerskapet med USA er et oppsiktsvekkende spark mot journalisters ofte påståtte uavhengighet.

Kapittel 7 inneholder en beskrivelse av slike kretser og arrangementer som presseklubber, private sammenkomster, mottagelser og festiviteter som er en naturlig del av «alfajournalistenes» arbeidshverdag i den tyske hovedstaden og andre urbane sentre. Krüger viser hvordan slike sammenkomster (som journalister er avhengige av for å komme i kontakt med sentrale kilder) uunngåelig farger deres oppfattelser og fortolkninger av viktige saker. Han identifiserer blant annet noe han kaller for en ansvarssammensvergelse («Verantwortungsverschwörung») hvor sentrale politiske aktører tillegger journalister ansvar for å vinkle rapporteringen på en måte som unngår kontroverser og ikke skaper bekymringer i kapitalmarkedene, hos sentrale allierte, eller hos folk flest. Ifølge Krüger fører dette til en ukritisk ensretting av journalistikken som

knyttet tettere og tettere til en etablert politisk linje definert av regjeringen og andre «ansvarlige» institusjoner og individer.

I kapittel 8 sammenfatter Krüger faktorene som, ifølge ham, fører til en økende tillitskrise i nåværende tysk offentlighet. Med utgangspunkt i hemmelighetskremmeriet rundt frihandelsavtalene TISA, TTIP og CETA argumenterer Krüger for at kritisk journalistikk i dag i økende grad finner sted andre plasser enn i de etablerte mediehusene. Krüger viser til betydningen av digital teknologi for skapelsen av motoffentligheter og alternative diskurser som kan balansere mainstreammedienes ensidige fremstillinger og kildevalg. Forfatteren nevner dog ikke debatten rundt varslernettsteder som *WikiLeaks* eller aktivitetene til sentrale nye medieorganisasjoner som *The Intercept*. Dermed mister han muligheten til å nyansere en noe overflatisk behandling av forholdet mellom digital teknologi og demokratisk offentlighet som kulminerer i Krügers observasjonen om at både elitesirkler og digitale plattformer ofte fungerer som ekkokamre med en tendens til å fremheve det kjente og kjære på bekostning av alternative posisjoner og ideer. Boka avsluttes med en kort liste over praktiske tiltak både journalister og mediebrukere kan ty til for å gjenopprette gjensidig tillit og skape en åpnere og mer konstruktiv meningsutveksling i samfunnet.

Krügers bok er kjennetegnet av en gjennomgående kritisk tone og legger ikke skjul på forfatternes overbevisning om at endringer i måten journalistikk drives og formidles på i Tyskland må til om et åpent demokratisk samfunn skal kunne bestå. Denne noe normative holdningen er imidlertid lite problematisk fordi forfatteren overbevisende underbygger sin kritikk med empiriske studier og uttalelser fra sentrale aktører.

Til tross for den kritiske tonen tegner ikke Krüger et monolittisk bilde av tyske medier. Han tar stadig høyde for motstemmer og positive eksempler også fra innsiden av elitediskursen. Gjentatte ganger nevner han viktigheten av en viss nærhet mellom sentrale beslutningstagere og journalister som er nødt å ha kilder «der det skjer». Krüger påpeker også at det, under visse omstendigheter, kan finnes gyldige grunner for å holde tilbake viktig informasjon fra offentligheten. Den vide empiriske forskningen forfatteren refererer til tyder imidlertid på en ubalanse og partiskhet i ledende tyske medier («Leitmedien») som må ansees som problematisk.

Krüger retter søkelyset mot generelle mekanismer som systematisk motiverer en bestemt type adferd blant journalister og beslutningstagere. Dermed unngår han et uproduktivt fokus på grupper av lysskye konspiratorer som forklaring på ubalansert mediedekning. Hans fokus er på rammene som driver journalistisk og publisistisk arbeid i en bestemt retning uten å anta at slike med nødvendighet må være styrt av tilsynelatende allmektige individer eller grupper.

Mainstream: Warum wir den Medien nicht mehr trauen viser hvorfor en voksende avstand mellom borgere og elitene er problematisk for et demokratisk samfunn. En journalistikk som viser seg ute av stand til å kritisk følge elitedrevne prosesser og praksiser mister den sentrale vaktbikkjefunksjonen som man ofte uten videre ettertanke tildeler store medieaktører. Krügers bok kan sees som et velfundert kall for et kritisk og konstruktivt engasjement med disse utfordringene—et kall som er relevant ikke bare i en tysk kontekst.

Bibliografi

- Bennett, W. Lance. 1990. «Toward a Theory of Press-State Relations in the United States», *Journal of Communication* 40:2, 103–127. Digital object identifier: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1990.tb02265.x>.
- Hagen, Lutz M., Anne Fläming, og Anne-Marie In der Au. 2014. «Synchronisation von Nachricht und Werbung: Wie das Anzeigenaufkommen von Unternehmen mit ihrer Darstellung in *Spiegel* und *Focus* korreliert», *Publizistik* 59:4, 367–386. Digital object identifier: <https://doi.org/10.1007/s11616-014-0217-1>.
- Herman, Edward S., og Noam Chomsky. 2002 [1988]. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Optrykk med en ny introduksjon. New York: Pantheon Books.
- Holzer, Boris. 2013. «Wie kommt die Meinung in die Welt?», *Frankfurter Allgemeine Zeitung* online [faz.net], 8. september. Tilgjengelig på nettet: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/buecher-der-woche/sachbuecher-der-woche/uwe-krueger-meinungsmacht-wie-kommt-die-meinung-in-die-welt-12564777.html> [22. desember 2018].
- Keel, Guido. 2018. «Uwe Krüger: *Mainstream: Why We No Longer Trust the Media*», *JZfJ—Journalism Research* 1:1, 58–60. Digital object identifier ikke tilgjengelig: <https://journalistik.online/en/edition-012018-en/uwe-krueger-mainstream-why-we-no-longer-trust-the-media/> [31. oktober 2019].^[EN]
- Krüger, Uwe. 2013. *Meinungsmacht: Der Einfluss von Eliten auf Leitmedien und Alpha-Journalisten. Eine kritische Netzwerkanalyse*. Köln: Herbert von Halem.
- . 2014. «Replik zur Rezension «Meinungsmache statt Macht» von Prof. Dr. Christoph Neuberger im *Medium-Magazin*», *EJO—European Journalism Observatory*, 24. november. Tilgjengelig på nettet: <https://de.ejo-online.eu/qualitaet-ethik/13256> [22. desember 2018].
- . 2015. «Manufacturing Consent Through Integration: Social Networks of German Journalists in the Elite Milieu and Their Effects on Coverage», *European Journal of Communication* 30:2, 152–170. Digital object identifier: <https://doi.org/10.1177/0267323114564758>.^[EN]
- . 2016. *Mainstream: Warum wir den Medien nicht mehr trauen*. München: C. H. Beck. Digital object identifier: <https://doi.org/10.17104/9783406688522>.
- . 2019. «Die Anstalt sticht ins Wespennest: Journalisten und ihre transatlantischen Netzwerke», i *Die Rache des Mainstreams an sich selbst: 5 Jahre «Die Anstalt»*, redigert av Dietrich Krauß. Frankfurt am Main: Westend, 112–120.
- Malling, Jens. 2017. «Når folk ikke tror mediene», *Klassekampen*, 29. september, 16–17.
- Neuberger, Christoph. 2014. «Meinungsmache statt Macht», *Medium—Magazin für Journalisten* 29:11, 24–25. Tilgjengelig på nettet via *EJO—European Journalism Observatory*, 24. november: <https://de.ejo-online.eu/qualitaet-ethik/meinungsmache-statt-macht> [22. desember 2018].

Biografisk notat

Holger Pötzsch, PhD, er førsteamanuensis i medie- og dokumentasjonsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet. Pötzschs forskningsfelt er medier og krig med hovedvekt på krigsfilm og -spill, kritiske tilnærminger til digital teknologi og grensestudier. Han har publisert i en rekke fagtidsskrifter og leder for tiden de internasjonale forskernettverkene WAR/GAME og «Manufacturing Monsters».

[EN] **Editors' Note**

Pöttsch's book review appears in Norwegian and is thus written for a Scandinavian audience. For a summary of Uwe Krüger's research in English, see Krüger 2015. For a book review in English, see Keel 2018.